

Макс Вебер

ДВЕ ЛЕКЦИИ

Политиката като призвание

Науката като призвание

София, 2022

Преводът е направен по изданията

Max Weber, *Politik aus Beruf*, Duncker & Humblot, Berlin, 1964.

Max Weber, *Wissenschaft als Beruf*, Duncker & Humblot, Berlin, 1959.

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Иво Георгиев, превод на „Политиката като призвание“, 2022

© Румен Даскалов, въведение, превод на „Науката като призвание“, 2022

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2022

ISBN 978-619-01-1027-9

Макс Вебер

ДВЕ ЛЕКЦИИ

ПОЛИТИКАТА КАТО ПРИЗВАНИЕ

◆◆◆
НАУКАТА КАТО ПРИЗВАНИЕ

Превод от немски

Иво Георгиев

Румен Даскалов

Съдържание

Въведение (<i>Румен Даскалов</i>).....	7
Политиката като призвание (превод <i>Иво Георгиев</i>).....	33
Науката като призвание (превод <i>Румен Даскалов</i>).....	105

Въведение

В тази книга са събрани двете прочути публични лекции на Макс Вебер, изнесени пред студенти в Мюнхенския университет през 1919 г., една година преди смъртта му. Предмет на лекциите са политиката и науката, разгледани като особени полета на професионална дейност и лично призвание. Интересното е, че самият Вебер до края на живота си остава раздвоен между тези две житейски поприща. Наистина, няколкото негови опита за по-убедително навлизане в политическия живот в Германия не са особено успешни, било защото не бил оценен като политик, било поради непригодността му за политически компромиси, които са същина на политиката.¹ Но Вебер, който живее по времето на кайзер Вилхелм и Първата световна война и е свидетел на избухналите в нейния край революции, запазва интереса си към политиката и следи отблизо вътрешно- и външнополитическите събития. Освен от актуалната политика той се интересува теоретично от политическите обединения и системи на управление, от тяхното историческо развитие, както и от професията на политика. В крайна сметка посвещава живота си на науката с рядко срещана страст и интензивност, с буквално свръхчовешки порив към знание. И все пак Вебер не е академичен учен в тесния смисъл, и то не само понеже болест му попречва да се заеме с

---

¹ Dirk Käsler, *Klassiker des soziologischen Denkens*, Bd. 2, München, 1987, 53–54; Raymond Aron, “Introduction” dans Max Weber, *Le savant et le politique*, Paris, 1959; Wolfgang Mommsen, *Max Weber und die deutsche Politik, 1890–1920*, Tübingen, 1974, 131–146. По-надолу ще цитирам само трудове, които са извън преведените тук лекции.

академично преподаване, а защото не се задоволява единствено с научните занимания и не се затваря в тясно академичен кръг. В научната си дейност навлиза в много области и поставя на разглеждане фундаментални проблеми на модерността. Поради това, освен за един от основоположниците на социологическата наука, Вебер е смятан и за един от най-значимите социални мислители на XX в. изобщо.

В лекцията „Политиката като призвание“ Вебер се спира на съществени въпроси на политическата дейност и нейната организация: какво представлява и как се е развила модерната форма на политическо обединение – държавата, как са се развили нейните представителни органи, бюрократични апарати и партии, за да стигне до личностните качества, които изисква от човек „призванието“ за политик, до политическата етика и етическите антиномии на действието изобщо. Ще коментирам отделните проблеми и някои ключови понятия.

Модерната държава е специфичен вид социално обединение (в терминологията на Вебер е вид *Anstalt*), чиито основни понятия са териториалността и принудителното (а не доброволно) членство, наличието на специален „щаб“ от хора, зает с поддържане на общозадължителен и общовалиден ред. Държавата според Вебер не може да се дефинира със съдържанието на извършваните от нея дейности, тъй като едва ли има задача, която тя да не е поемала, а и такава, която да е присъща само на нея. Тя може да бъде определена само чрез едно специфично за всички политически обединения средство, а именно – физическото насилие, реално или потенциално, т.е. заплаха с насилие. Нещо повече, спецификата на модерната държава е, че тя е монополизирала това средство за себе си, за разлика от миналото, когато и други социални обединения (напр. родът) са си служели с него. Така днес само държавата може легитимно да упражнява физическа принуда и насилие.²

---

² Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Soziologie*, fünfte Aufl., Tübingen, 1980, 25–30.

Държавата изобщо е „отношение на господство“ на едни хора над други, опиращо се върху (смятано за легитимно) насилие. Тук възниква проблемът: защо хората се подчиняват на господството, какви са вътрешните (психологически) мотиви на подчинението и най-вече защо установеният ред се приема за валиден, върху какво почива неговата „легитимност“. Вебер разкрива три различни източника на легитимност на едно господство, които залягат в основата на предложената от него типология на господството. Това са авторитетът на обичая – господство на традицията; авторитетът на необикновената лична дарба – харизматично господство; и авторитетът на фиксирани норми и правила – господство на закона, легализъм. Освен върху определена представа за легитимност господството се опира върху организация – „щаб“ (или апарат) от хора, чрез който се извършва управлението и материални средства (като пари, сгради, оръжие, транспорт и пр.), с които то си служи.

Бюрокрацията, т.е. наличието на чиновнически апарат, е изключително мощен инструмент на господството, който според Вебер може да бъде прилаган от различни сили и в различен интерес, без самите чиновници да разполагат непременно със собствена власт.³ В определени случаи обаче бюрократичният апарат може да се домогне до собствена властова позиция в политическото обединение. Бюрокрацията основава господството си върху професионално познаване на делата на управлението, и то както професионални знания и умения, така и служебно познаване на конкретните факти – Вебер я нарича „власт по силата на знание“. Нейно специфично средство е тайната, с която обгръща знанията и намеренията си. Именно тя е изобретила понятието „служебна тайна“ в стремежа си да изключи всякаква публичност, критика и контрол над своите намерения и действия. Както изтъква Вебер, със силата на професионалното знание, умножена по силата на тайната, бюрокрацията може да на-

---

³ Ibid. 571.

прави безсилен не само един монарх дилетант, но и един народ или парламент.⁴

Автентичен парламентаризъм, в смисъл на колегиално управление от парламент и парламентарен отбор на водача е възможен според Вебер най-вече при двупартийна система, и то при господството на „нотабили“ в партиите, т.е. тогава, когато те представляват „свити“ от привърженици на социално и икономически издигнати лица. Примери са ранният английски парламентаризъм и ранният парламентаризъм във Франция. Издигането на представителни тела от вида на парламентите до властов фактор в държавата се е извършило в хода на експроприране на монарха от власт най-напред в Англия, където властта на парламента е била част от „неписана конституция“. Процесът на масово демократизиране с въвеждането на всеобщо избирателно право влиза в противоречие с този „аристократичен“ парламентаризъм и го обезсилва. Парламентът се превръща все повече във фасада, а действителната власт се упражнява от партиите и техните водачи. При съвременните условия парламентите не „правят“ политиката, а още по-малко са органи за колективно ръководство. Все пак дори при системата на „водаческата демокрация“ (по-надолу) те имат съществени функции: осъществяват законодателна дейност и утвърждават бюджета, упражняват контрол върху политиците и чиновниците, осигурявайки публичност на управлението, гарантират гражданските права и свободи, служат като школа за възпитание на политически качества у водачите, осигуряват приемственост в управлението и мирно елиминиране на водача, когато той загуби доверието на масите. Вебер отхвърля всяка идея за елиминиране на парламента от политическия живот и замяната му било с професионално-съсловно представителство или с едноличен политически водач.⁵

---

⁴ Ibid. 572–574; Max Weber, „Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland“ in: Max Weber, *Gesammelte Politische Schriften*, Tübingen, 1958, 340–341.

⁵ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 573–574; Weber, „Parlament und Regierung“, 328–329.

Вебер се интересува най-вече от развитието на политическите партии и издигането им до главна политическа сила в държавата. Той дефинира партиите като доброволни съюзи (*Verein*), стремящи се към политическата власт в държавата. Вземането на властта в модерната държава се извършва посредством спечелване на гласове и мирна изборна борба. Политическата дейност изобщо е „предприятие“ на лица със свои интереси в политиката, които си набират последователи, представят себе си или покровителствани от тях лица за кандидати в изборите, събират парични средства и започват да печелят гласове. Останалите хора са политически пасивни.⁶

Вебер различава като идеални типове „мирогледните“ партии (*Weltanschauungsparteien*), имащи за цел да реализират политически идеали и програми; и чисто прагматични партии, домогващи се до патронаж върху държавните служби – „службогонски партии“ (*Amtspatronageparteien*). Той подчертава изрично, че мирогледните партии също се стремят към патронаж върху служби. Като пример за първия тип посочва немската социалдемокрация, а за втория – партиите в САЩ. В този контекст може да се спомене анализът на партийното развитие в САЩ и специално на т.нар. *spoils system*, или „плячкаджийска политика“ от ранния период, при която всички държавни служби, чак до най-дребните, се превръщат в плячка на победилата партия. Ако при властта на професионалната бюрокрация и чисто политическите постове стават обект на чиновническа кариера, то тук обратно, чисто чиновническите постове се заемат от непрофесионални чиновници. Както изтъква Вебер, подобно управление е дилетантско, доколкото „политическите чиновници“ нямат професионална квалификация за управленческа дейност. Корупцията взема особено големи размери, понеже постовете се разглеждат като отплата за вярно служене и назначените на служба гледат да се облагодетелстват максимално за времето, докато я заемат. Ако подобно разсипническо

---

⁶ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 155–158.

управление все пак не причинява големи вреди при наличие на огромни ресурси, както било отначало в САЩ, впоследствие то започва да пречи все повече. Вебер вижда противодействие на подобно „плячкаджийско управление“ в създаването чрез изискване за изпити по специалността, гаранции против своеволно уволнение и т.н., на високо квалифицирано професионално чиновничество, притежаващо чувство за професионален дълг и своеобразна съсловна чест, а оттук и почтеност – тъкмо това целяла реформата на публичното управление (*Civil Service*) в САЩ.⁷

Под „водаческа демокрация“ (*Führerdemokratie*) Вебер разбира най-общо политическа система с изявена властова позиция на политическите водачи. Той има предвид най-напред начина на „отбор“ и утвърждаване на ръководещия политик и на това основание определя водаческата демокрация като тип „плебисцитна демокрация“. За разлика от други форми на отбор, където водачът се утвърждава сред кръг от „нотабили“ или в парламентарна дейност, при плебисцитната форма той се избира пряко от масите. Както се изразява Вебер, на преден план излиза „цезаристко-плебисцитният елемент в политиката – диктаторът на бойното поле на изборите“⁸. Самата плебисцитна демокрация е третирана на едно място под рубриката „претълкуване“ (*Umdeutung*) на харизматичната власт. Зад нея фактически се крие авторитарен принцип, макар на пръв поглед да изглежда, че водещият политик извежда своята легитимност от волята на управляваните посредством всеобщ избор – плебисцит. Плебисцитът изобщо не е „избор“ или „гласуване“ в обичайния смисъл на думата, а засвидетелстване на вяра в призиванието на водача.⁹ Водачът в концепцията на Вебер е харизматична фигура, т.е. привлича със своя личен магнетизъм последователи и привърженици. Той е демагог в смисъл, че не подбира средства за спе-

---

⁷ Weber, „Parlament und Regierung“, 314–315.

⁸ Ibid. 381–382.

⁹ Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 155–158.

челването на масите и експлоатира най-вече техните страсти и емоционалност – „демократизирането и демагогията вървят заедно“ (*gehören zusammen*¹⁰). Вебер отбелязва повишаването поспециално на ролята на политическата реч (подобно на античната гръцка демокрация) и на печатното слово в съвременната демокрация.

От централна важност за Вебер е въпросът как една „водаческа натура“ може да се издигне до властта, най-напред в партията, и как харизматичният водачески елемент изобщо се съчетава с напредващото бюрократизиране на „машината“, т.е. партийният апарат от функционери. От значение тук е дали партиите при победа получават пълната власт в държавата. Издигането на истински водачи, и то тъкмо в строго организирани партии, се гарантира от интереса на партийния апарат за победа в изборите, който го кара да се подчини на обещаващия успех харизматичен водач, дори ако той не му допада лично. В противен случай и при липса на строго организирани и дисциплинирани партии преобладават чисто парламентарни интриги, чиято родина е Франция. Според своя тип партиите допускат в различна степен нови идеи и нови водачи. Най-открити за нови идеи са чисто прагматичните, службогонски партии без принципи или убеждения (*gesinnunglos*) като тези в САЩ, които поставят или снемат идеите от предизборната си „платформа“ подобно на греди, като се ръководят само от привлекателността им за избирателите. Същите партии са най-отворени и за нови водачи, стига тяхната партийна „машина“ да се убеди в изгледите за успех. Обратно, издигането на нови идеи и водачи е затруднено в стереотипирани партии като немските, където политическите идеи са част от традиция, а партийната бюрокрация е цехово обединена против нови хора и проявява завист и недоверие към тях. Специално във Вилхелмова Германия с нейната монархическа бюрокрация партиите изобщо не били допускани до същинската власт, което

---

¹⁰ Weber, „Parlament und Regierung“, 381.

силно намалявало интереса на функционерите от издигането на водачи.¹¹

Водачът при системата на водаческа демокрация не само се издига до властта по специфичен начин, но и в начина на управление е до голяма степен своеволен и стои над парламента. Той управлява не чрез излъчен от парламента „кабинет“, а самостоятелно със собствен щаб, и е отговорен само пред собственото „дело“. Отначало Вебер предвижда значителна роля на парламента в системата на водаческа демокрация. Но в една постепенна идейна еволюция към силна власт, особено в разбунената обстановка в началото на Ваймарската република, той сваля много от предпазителите пред авторитарната власт и на практика я освобождава от парламентарен контрол.¹²

Вебер си дава сметка за някои негативни последици от системата на водаческа демокрация, между които възцаряването на демагогия и повишена емоционалност в политическия живот, като резултат от необходимостта да се въздейства върху масите, а също изпразването от духовно съдържание (*Entseelung*) и „духовно пролетаризиране“ на последователите на водача, следващи го сяпко и отдадени всецяло на неговото лично влияние и авторитет.¹³ И все пак е склонен да приеме силното харизматично водачество дори на тази висока цена. Той отдава предпочитание на една „водаческа демокрация с машина“ пред „демокрация без водачи“ (*führerlose Demokratie*), която в един каламбур нарича власт на „професионални политици“ (*Berufspolitiker*) без призвание (*ohne Beruf*), без харизматичните качества, които създават водача.

Вебер не просто описва, а издига системата на „водаческа демокрация“ като свой политически идеал. Тя обаче не бива да се отъждествява с тоталитарната и в частност фашистката власт, а следва до голяма степен американския модел на „пле-

---

¹¹ Ibid. 389–392.

¹² Ibid. 381–382, 389–392.

¹³ Ibid. 392.

бисцитна демокрация“ с пряко избран и силен президент. Все пак тази концепция излиза от рамките на класическата буржоазно-либерална доктрина, особено във френската ѝ естествено-правна егалитаристка формулировка, където водачите са просто изразители на колективната воля, стоят под контрола на общественото мнение и на представителните органи, а властта им е ограничена чрез ред демократични механизми. Веберовата водаческа демокрация се отклонява значително в авторитарна посока и може да бъде определена като „цезаризъм“ (или „бонапартизъм“).

След тези по-общии структурни анализи стигаме до въпросите за личността на политика и особеностите на политическото дело. В тази връзка трябва най-напред да се спомене въведеното от Вебер разграничение между политици, които живеят „за“ политиката, и такива, които живеят „от“ политиката. Това разграничение се отнася до икономическото положение на професионално занимаващите се с политика. „От“ политиката живее този, който се стреми към нея като източник на доходи, а „за“ политиката живее този, за когото този мотив не е съществен. Предпоставка за последното е човек да е икономически независим, т.е. да е достатъчно заможен и без доходите, които политиката може да му донесе. Нещо повече, той трябва да има своя частен доход, без да е икономически ангажиран с дейности по придобиването му, а най-неангажиран е рентиерът. Вебер веднага предупреждава, че разграничението е относително. То не означава нито че ръководните политически слоеве се набират по необходимост от богати хора, нито пък че един плутократичен господстващ слой не се опитва да използва политическата си власт за своите икономически интереси. То не означава и обратното, че бедните политици непременно използват политиката само за собствена издръжка и не мислят за „делото“ – дори тъкмо сред тях, специално през революционни епохи, се среща краен политически идеализъм, доколкото не са така силно обвързани с интереси за запазване на съществуващия икономически ред. Същественото е, че живеещият „от“ политиката профе-

сионален политик може да бъде само платен чиновник или да взема такси и хонорари (включително бакшиши и подкупи) за предлаганите служебни услуги. Специално за съвременето са характерни платените постове от различен вид в партии, вестници, в общинските и държавни органи и във всевъзможни други учреждения, които партийните водачи раздават на свои привърженици и последователи за личната им преданост. Последица от това е посоченото по-рано превръщане на партийните борби в борби за патронаж върху служби, а на партиите в средство за издръжка на техните последователи („службогонски партии“), както и нарастването на корупцията и прахосничеството в политическия живот.

Тук стигаме до следващия проблем на Веберовата концепция – „призванието“ за политика. Какви „вътрешни радости“ може да предложи политиката на човека, който се заема с нея? Какви качества изисква тя – ако е истинско „призвание“ – от тръгващия по нейния път? Какви са заплахите за душевното равновесие и морала на този, който я избира за своя професия? Ето Веберовите отговори на тези въпроси.

Политиката осигурява на занимаващия се с нея чувство за власт, която може да му служи за различни цели, а заедно с това му дава престиж и ласкае неговото самолюбие. Но тя осигурява и нещо повече – усещане за влияние върху хода на историческото развитие, усещането „че държиш в ръцете си нерва на исторически важен процес“; че слагаш ръка „между спиците в колелото на историята“.

Сред качествата, които занятието с политика изисква от личността, решаващи според Вебер са най-вече страстта, в смисъл на страстно отдаване на някакво „дело“, а не „стерилна възбуденост“ без дело, и чувството за отговорност пред това дело. Но той отказва да определи по съдържание „делото“, на което политикът с призвание трябва да служи, и смята това за „въпрос на вяра“. По-нататък политиката изисква „верен поглед“, т.е. вътрешно съсредоточаване, спокойствие, дистанция спрямо неща и хора, „хладен ум“ – всичко това, съчетано по почти па-

радоксален начин със страстта. Обратно, „смъртни грехове“ в областта на политиката са отчуждеността от делото, липсата на отговорност пред него. Те са свързани с тщеславие и възгордяване, които разрушават дистанцията и от делото, и от себе си. При това тъкмо съвременният политик, който трябва да разчита на въздействие и върху масите и на впечатлението, което създава, се поддава особено лесно на порока на възгордяването, стигащо до своеобразен политически нарцисизъм – „парвенюшко самоизтъкване чрез властта“, суетно „себелюбуване в нейното огледало“, „боготорене на властта заради самата нея“. Естествено, тогава политикът не приема сериозно отговорността за своите постъпки, а се интересува само от впечатлението, което прави.

Тук стигаме до последния и може би най-дълбок и принципен въпрос – този за морала на политическата дейност. Какво е отношението между политика и етика? Дали те взаимно се изключват, или пък една и съща етика е валидна във всички сфери на живота, включително политическата? Преди да започне разглеждането на тези принципни въпроси, Вебер изтъква, че самият морал може да играе твърде недостойна роля, а именно, да действа като самооправдание и легитимиране на собствената правота, прехвърляйки вината върху другия, било в междуличностни отношения, било в политически ситуации, напр. при поражение във война.

Етическите проблеми на политиката се пораждат според Вебер от това, че тя по дефиниция си служи с едно специфично средство – власт, зад която стои насилие. Който се занимава с политика, „склучва договор с дяволските сили“. Оттук възниква етическо напрежение между целите и средствата, което е толкова по-голямо, колкото по-силен е контрастът между декларирано добри цели и насилствени средства. Вебер дава като пример революционните социалисти от Цимервалдското направление на Втория интернационал, които, за да предизвикат избухване на революция, и то дори не социалистическа, били готови да продължат войната и всички причинявани от нея злини с още няколко години. Той отбелязва, че тъкмо „борци на вярата“

(религиозна или революционна), които желаят да установят „абсолютна справедливост“ в света, се обръщат особено лесно и типично към насилие, оправдавано все като „последно“. Революционните диктатори и диктатури, като напр. болшевишката революция (която Вебер наблюдава на един съвсем ранен стадий), в действителност не се различават по нищо от останалите диктатори и диктатури. Проблемът дали целта „освещава“ средствата, т.е. кога и в каква степен етично добрата цел „оправдава“ прилагането на етично опасни средства и допускането на също такива странични последици, е според Вебер нерешима апория на всяка етика. Също така не може да се смята, че от доброто може да произлезе само добро, а от злото само зло – ако беше така, нямаше да съществува проблем.

Вебер размишлява по въпроса: какво придава етическа ценност на едно действие, в частност дали единствено важно е ценностното убеждение, което го ръководи, или от значение е главно отговорността за последствията. Той представя двете положения като различни „етики“, които могат да направляват дадено действие. Когато човек се ръководи от „етиката на убежденията“ (*Gesinnungsethik*), той действа така, както смята за правилно и съобразно на своите убеждения, без да се интересува от последствията. По този начин постъпва например християнинът, когато „твори добро, а оставя резултата в Божиите ръце“. Подобно е и действието на един революционер фанатик, следващ единствено своите убеждения без оглед на последиците, които могат да бъдат ирационални тъкмо с оглед на целите и успеха на собственото му дело. Революционерът обаче не се интересува от последиците, а единствено от това „да не угасва пламъкът на чистото убеждение, напр. пламъкът на протеста срещу несправедливия социален ред“, така че действието тук има значение по-скоро на пример или образец. Ако от действието според убежденията произтичат лоши или противоречащи на целта последици, „боецът на вярата“ прехвърля отговорността и вината за тях върху света, глупостта на другите хора, или вижда в това знак на Божия воля, но не смята сам себе си за отговорен или виновен.